

Rapport

Utveckling av arbetet med kultur, hälsa och folkhälsa i Värmland

Innehåll

Inledning	3
Metod	4
Vad är kultur och hälsa?	5
Varför satsa på kultur och hälsa?	6
Hälsa, folkhälsa och samhällsekonomi	7
Kultur, hälsa och folkhälsa i Värmland	8
Exempel på utvecklingsområden och målgrupper i Värmland:	8
Hur arbetar andra regioner?	9
Exempel Region Kronoberg	9
<i>Region Skåne</i>	11
<i>Region Jönköping</i>	11
<i>Region Blekinge</i>	11
<i>Region Stockholm</i>	12
Diskussion	13
Möjliga vägar framåt	15
Fortsatt arbete på nuvarande nivå	15
Utvecklingsarbete utifrån en ambitionshöjning	15
<i>Utgångspunkter</i>	15
<i>Förslag på arbetssätt</i>	15
Referenser	17

Inledning

Region Värmlands kulturavdelning har av kultur- och bildningsnämnden (KBN/200094) fått uppdraget att möjliggöra ett mer strukturerat och långsiktigt hållbart arbete med samverkan, samordning och överblick inom kultur och hälsaområdet och ta fram en handlingsplan. Detta för att lägga grunden för en ökad samverkan mellan sektorsområden, skapa plattformar/nätverk för kompetensutveckling, erfarenhets- och kunskapsutbyte, och bidra till långsiktighet i arbetet.

Även i Värmlands nya kulturplan uttrycks en ambition att stärka området genom en utvecklad samordning och strategisk samverkan.

Kultur är viktigt för livskvalitet och folkhälsa och har en nära koppling till social hållbarhet. Det finns gott om evidens som visar på ett positivt samband mellan kulturupplevelser, eget skapande och en god hälsa. Kulturen ger oss också en känsla av sammanhang och mening, kan förebygga ohälsa och öka vår beredskap att möta livets utmaningar. Det i sin tur kan leda till minskad sjukfrånvaro och minskade vårdbehov.

Värmland har flera hälsoutmaningar. Bland annat ökad psykisk ohälsa, höga suicidtal, barn- och ungdomsfetma, en åldrande befolkning och höga ohälsa- och sjukpenningtal (Folkhälsomyndigheten 2020, Försäkringskassan 2020). Skillnaderna i hälsa varierar beroende på geografi, ålder, kön, utbildningsnivå och socioekonomiska faktorer.

Ur ett kulturpolitiskt perspektiv är det viktigt att öka tillgängligheten till kultur för grupper som av olika anledningar kan ha svårt att ta del av utbud och möjligheter. Det innebär bland annat att äldre är en viktig målgrupp för arbetet med kultur och hälsa. Bland dem och andra grupper skapar även ofrivillig ensamhet behov av insatser för gemenskap och samhörighet. Där kan kulturen spela en viktig roll och bidra med mening och mer innehållsrika liv.

Också inom hälso- och sjukvården kan kultur bidra och berika på olika sätt. Innovativa lösningar och ett skifte från sjukhuscentrerad och sjukdomsbaserad vård till en mer personcentrerad och hälsobaserad vård kan vara en väg framåt. Där kan kulturlivet på ett mer framträdande sätt än idag bidra till fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och en förbättrad folkhälsa i alla åldersgrupper. Ett strukturerat arbete med kultur och hälsa, ur ett hälsofrämjande såväl som behandlande och rehabiliterande perspektiv, kan vara en viktig del i att möta framtidens hälsoutmaningar i Värmland.

Region Värmland och kommunerna har en central roll i arbetet med kultur och hälsa, både när det gäller att skapa förutsättningar och ökad tillgänglighet till kultur, konststarters roll på sjukhus och vårdinrättningar och kultur som behandlande och rehabiliterande i vården. För att möjliggöra ett strukturerat och långsiktigt hållbart arbete krävs en bred samverkan mellan regionen, kommuner, professionella kulturverksamheter och kulturskapare, civilsamhället och utbildningssektorn.

En seriös, innovativ och långsiktig satsning inom kultur och hälsa-området skulle bidra både till Värmlandsstrategins mål ”Ett hållbart Värmland som förändrar världen” och Region Värmlands ”Livskvalitet i världsklass”. Utvecklandet av området har en direkt koppling både till Värmlands kulturplan, Region Värmlands folkhälsostrategiska plan och kultur- och bildningsnämndens mål samt flera av målen i Agenda 2030.

Metod

Denna rapport bygger på litteraturstudier, nationella och regionala rapporter och utredningar, handlingsplaner och strategier, regioners hemsidor med mera. Dessa listas i referensförteckningen. Företrädare för olika verksamheter inom Region Värmland har intervjuats, exempelvis chefer och utvecklingsledare inom öppenvården, kulturavdelningen, konstenheten, psykiatrin, folkhälsan med flera och även företrädare för andra regioner. Det befintliga kultur och hälsa-nätverket med representanter från regionen, Karlstads universitet och Karlstads kommun har fungerat som referensgrupp och stöd.

Vad är kultur och hälsa?

Kultur och hälsa är ett mångfacetterat och komplext begrepp. Området är tvärasektionellt och berör kultursektor, hälso- och sjukvård, folkhälsa, social omsorg och utbildningssektor. Det kan förenklat sägas vara förebyggande och hälsofrämjande eller behandlande och rehabiliterande. Ofta talar man om fyra perspektiv (Kulturrådet 2018):

- **Kultur som hälsofrämjande** – deltagande i konst och kultur, individuellt eller i grupp, som syftar till att uppnå bättre hälsa eller bibehålla hälsa
- **Kultur och konst i vård- och omsorgsmiljö** – utformandet av hälsofrämjande och stimulerande lokaler samt tillgängliggörande av konst och kultur
- **Konstnärliga terapier** (t.ex. drama, musik eller bildkonst) som primärt används i kliniska sammanhang
- **Kulturunderstödd rehabilitering** – förskrivning av deltagande i skapande aktiviteter (s.k. kultur på recept)

Utöver dessa brukar man räkna in alla former av eget skapande och kulturdeltagande som bidrar till ökat välmående och en bättre folkhälsa utan att ha en direkt koppling till vård och omsorg.

Kultur och hälsa bygger på en bred definition av kultur som förutom traditionella kulturyrtringar som bild och form, dans, teater, musik, litteratur, film etcetera, även kan inkludera trädgård, naturupplevelser och mat.

Världshälsoorganisationen (WHO) menar att hälsa är mycket mer än blott frånvaro av sjukdom, att hälsa är *"ett tillstånd av totalt fysiskt, mentalt och socialt välbefinnande och inte bara frånvaron av sjukdom eller funktionsnedsättning"*. Arbetssätt med individen i centrum främjar det WHO kallar existentiell hälsa – och som visat sig bidra positivt till både fysisk, psykisk och social hälsa. Andra benämningar är emotionell, psykisk, intellektuell och andlig hälsa – perspektiv där konst och kultur ofta kan ha en viktig påverkan.

Arbetet med kultur och hälsa utgår ofta ifrån ett *salutogent perspektiv*. Det innebär behandling som fokuserar på *friskfaktorer*, det vill säga det som stärker det friska och hälsobringande, snarare än att fokusera på de faktorer som orsakar sjukdom. Genom det salutogena förhållnings sättet stärks det som vidmakthåller hälsa. KASAM (Känsla av sammanhang) är ett grundfundament inom perspektivet.

De flesta som studerar området värnar kulturens egenvärde och är överens om att kultur i första hand finns till för sig självt, men att det likväl är relevant att utöver kulturens egenvärde undersöka dess positiva effekter på välbefinnande och hälsa. KLYS (Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd) menar att konsten ska få skapas i sin egen rätt, men att det naturligtvis inte hindrar att *"vi sprider eller tar del av kultur för att vi mår bra av det eller för att det skapar arbetstillfällen och tillväxt"* (KLYS 2020).

Varför satsa på kultur och hälsa?

Det finns idag omfattande forskning som visar på det positiva sambandet mellan kulturupplevelser, eget skapande, hälsa och livskvalitet. På många håll bedrivs utvecklingsarbete kring hur kulturaktiviteter kan komplettera traditionella metoder, i synnerhet inom vård och omsorg samt inom folkhälsoarbetet. Mängden evidens inom området konstateras bland annat i WHO:s omfattande rapport *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being?* från 2019. Rapporten har granskat den globala akademiska litteraturen på engelska och ryska från januari 2000 till maj 2019. Över 900 publikationer identifierades, av vilka det fanns över 200 recensioner, systematiska översikter, metaanalyser och metasyntheser som täcker över 3 000 studier och över 700 ytterligare individuella studier. Genomgången visar att kultur potentiellt kan påverka både mental och fysisk hälsa.

Inom **förebyggande och främjande** visar resultaten i rapporten hur kultur kan:

- påverka de sociala determinanterna för hälsa (t.ex. social sammanhållning)
- stödja barns utveckling (anknytning, språk och inläring)
- uppmuntra hälsofrämjande beteenden och förebygga ohälsa (mental hälsa, hälsosam livsstil m.m.)
- verka stödjande i vården

Inom **bemästrande och behandlande** visar resultaten hur kultur kan:

- hjälpa människor som upplever psykisk sjukdom
- fungera som stöd i vård av personer med akuta tillstånd (kirurgi, intensivvård etc.)
- stödja personer inom neuroutveckling och med neurologiska störningar (autism, stroke, demens m.fl.)
- hjälpa till med hanteringen av icke-smittsamma sjukdomar (cancer, diabetes etc.)
- vara stödjande inom vården i slutet av livet

WHO illustrerar kopplingen mellan kultur och hälsa genom att visa hur vanliga komponenter inom kultur skapar respons som i sin tur antingen är förebyggande och främjande eller bemästrande och behandlande. Komponenter kan vara estetiskt engagemang, involvering av fantasi, sensorisk aktivering, framkallande av känslor, kognitiv stimulering, social interaktion, fysisk aktivitet etc. Responserna är *psykologiska* (t.ex. förbättrad själv effektivitet, hantering och emotionell reglering), *fysiologiska* (t.ex. lägre stresshormonsvar, förbättrad immunfunktion och högre kardiovaskulär reaktivitet), *sociala* (t.ex. minskad ensamhet och isolering, social kompetens) samt *beteenderelaterade* (t.ex. ökad träning, antagande av hälsosammare beteenden).

Också i Sverige pågår forskning inom området, bland annat har studier gjorts på sång och hälsa med positiva resultat. RCT-studien *Kulturpaletten*, en studie genomförd på vårdcentraler, undersöker hur kulturaktiviteter kan hjälpa kvinnor med utmattning (Grape Viding et al, 2003, 2009, 2017). En annan satsning är *The Cultural Brain Initiative* vid Karolinska Institutet som lyfter fram spetsforskning om relationen mellan kultur, hjärna, lärande och hälsa. Och 2014 tog forskaren Eva Bojner Horwitz fram *Kulturhälsoboxen*, sex böcker om de olika kulturhälsa-områdena dans, musik, teater, film, bild och stillhet. Boxen kan användas som verktyg inom vården för att inspirera och skapa nytänkande kring en mer hållbar hälsovård.

WHO konstaterar i sin rapport att den omfattande evidensen inte avspeglas i medlemsländernas praktiker – okunskap om den evidens som finns utpekas som en avgörande orsak. De föreslår ett antal policyöverväganden riktat till beslutsfattare, som alla handlar om att bidra till en utveckling av området, genom att först och främst erkänna den evidens som finns och att skapa förutsättningar för att utveckla området på ett strukturerat och stödande sätt.

Ytterligare en aspekt av att arbeta med kultur och hälsa inom hälso- och sjukvård är att de positiva effekterna påverkar personalen och kan bidra till stimulans, återhämtning, inspiration och gemenskap och främja en god arbetsmiljö, något som bland annat visats i en svensk studie från 2017 (Grape Viding et al. 2017).

Hälsa, folkhälsa och samhällsekonomi

Hälsa i befolkningen har en stark koppling till samhällsekonomi. Ohälsa genererar dels stora direkta kostnader, som slutet och öppen vård, rehabilitering och läkemedel, dels indirekta kostnader som inkomstbortfall eller andra förlorade resurser som mäts i sjukfrånvaro eller för tidig död (Statens folkhälsoinstitut 2010). Ett långsiktigt perspektiv är nödvändigt. Förebyggande insatser ger en direkt men kortsiktig kostnad men genererar vinst över tid. Förutom att utövande av eller deltagande i kulturaktiviteter kan ha en positiv inverkan på vår hälsa och välbefinnande i stunden har den även en förebyggande inverkan, i form av exempelvis uppbyggandet av social sammanhållning med minskad ensamhet som följd, ökad mental hälsa, skapandet och bibehållandet av en hälsosam livsstil med mera. Psykisk ohälsa står för en stor del av sjukskrivningarna och är kostsamt för både individ och samhälle. Det finns mycket forskning och goda exempel på hur kultur i olika former kan bidra till en bättre psykisk hälsa. Vi blir också allt äldre och med en längre ålderdom som följd. Även här kan kultur ha en stor inverkan på den allmänna hälsan och i förlängningen även samhällsekonomin.

Kultur, hälsa och folkhälsa i Värmland

Flera verksamheter inom Region Värmland arbetar idag med området kultur och hälsa, bland annat folkhögskolor, konstenheten, kulturavdelningen, sjukhusbiblioteket och hälso- och sjukvården. Pilotprojekt inom exempelvis konstnärligt uttryckande terapier (KUT) har under olika perioder drivits inom hälso- och sjukvården. Område vårdkvalité och kunskapsstyrningen har ett uppdrag att beakta området utifrån hälso- och sjukvårdens perspektiv.

Åren 2015–2018 fördelade Region Värmland kommunalförbundet totalt två miljoner kronor i bidrag till projekt inom kultur, hälsa och rehabilitering. Totalt inkom 41 ansökningar och sex kommuner, Wermland Opera och dåvarande landstinget tilldelades medel. 2020 fördelade Kultur- och bildningsnämnden ytterligare två miljoner kronor för att stärka arbetet med att utveckla folkhälsoområdet, där flera av projekten hade tydlig kultur och hälsa-inriktning, som till exempel projektet Skaparkraft på Kristinehamns folkhögskola, som med hjälp av skapande syftar till att få personer med psykisk ohälsa närmare arbetslivet.

Även studieförbunden i Värmland verkar inom området. Exempelvis fick Studieförbundet Vuxenskolan 4,5 miljoner kronor från Allmänna Arvsfonden 2020 för projektet *Innan allt försvinner* som vänder sig till äldre med demenssjukdom i Karlstad, Molkom eller Kil.

Sedan 2017 har Region Värmland, Karlstads universitet och Karlstads kommun inom ramen för ett gemensamt nätverk genomfört flera strategiska insatser inom kultur och hälsa. Området kultur, hälsa och folkhälsa belyses i Värmlands kulturplan och utpekats som ett prioriterat samverkansområde 2022–2025.

Bristen på ett tydligt organisationsövergripande uppdrag, överblick och strukturerad samordning leder dock till att insatser lätt blir både personberoende och projektbaserade och inte införlivas i ordinarie verksamhet. Trots uttalade uppdrag har ett kontinuerligt arbete försvårats genom en hög omsättning av chefer inom hälso- och sjukvården.

Arbetet med kultur och hälsa ligger dessutom inom två olika nämnders ansvarsområde: Hälso- och sjukvårdsnämnden och Kultur- och bildningsnämnden. Mellan dessa nämnder saknas för närvarande en strukturerad samverkan för att utveckla området. Däremot har en dialog inletts inom förvaltningen.

Region Värmland, kultursektorn, folkbildningen och Värmlands kommuner är alla viktiga aktörer i arbetet. Även här behövs ökad samverkan och samordning.

Exempel på utvecklingsområden och målgrupper i Värmland:

- Äldres tillgång till kultur
- Psykisk ohälsa (flera ålderskategorier)
- Ofrivillig ensamhet
- Integration och inkludering
- Kultur i vårdmiljöer
- Grön rehabilitering
- Barn och ungas hälsa
- Kulturunderstödd rehabilitering (Kultur på recept)

Hur arbetar andra regioner?

Exempel Region Kronoberg

Region Kronoberg har de senaste åren gjort ett gediget grundarbete för att kartlägga och analysera hur regionen kan utveckla kultur och hälsa-området. Det finns flera skäl att dra lärdomar av deras slutsatser. Dels är Region Värmland och Region Kronoberg relativt jämförbara (se nedan), dels har de på ett grundligt och systematiskt sätt kartlagt och undersökt området, i en förstudie 2018 och senare i en plan för kultur i vården 2021. Det finns anledning att anta att mycket i deras analys, slutsatser och rekommendationer är tillämpbara även i Värmland. Genom att dra lärdom av deras process sparas också värdefull tid.

Likheter och skillnader mellan de båda regionerna:

	REGION VÄRMLAND	REGION KRONOBERG
INVÅNARANTAL CA	280 000	200 000
CENTRALORT	Karlstad	Växjö
INV. CENTRALORT	65 000	71 000
INV. KOMMUN	95 000	95 000
ANTAL KOMMUNER	16	8
ANTAL VÅRD-CENTRALER	30	21
ANTAL SJUKHUS/LASARETT	3	2

Förstudien *Kulturens läkande kraft i Kronoberg* bygger på en bred genomlysning av området kultur och hälsa, en fördjupning i fem regioners arbete inom området, in- och omvärldsanalys samt slutsatser och rekommendationer för det fortsatta arbetet. Utifrån genomförd kartläggning presenteras parametrar för framgångsrika projekt. Där listas bland annat vikten av förankring och involvering inom hälso- och sjukvården, utbildningsinsatser rörande betydelsen av kultur inom vården och ett väl utvecklat samarbete med det regionala kulturlivet. Det framhålls också som viktigt att arbetet byggs in i befintliga strukturer och inte stannar vid tillfälliga projekt, utan utgår från det som finns och bygga ”inifrån”. Folkhälsan pekas ut som en lämplig hemvist utifrån sin naturliga koppling till både kultur och hälso- och sjukvård.

I förstudien rekommenderas regionen att i första hand arbeta med kunskaps-spridning, nätverksbyggande och stöd till verksamheter och projekt. Vikten av kunskapsuppbyggnad poängteras. Vidare föreslås en referensgrupp med representanter från hälso- och sjukvården, regionens kulturavdelning, folkhälso-avdelning, regional utveckling, samt företrädare från kultursektorn och universitetet. Även införande av kulturombud inom hälso- och sjukvården, med inspiration från Region Uppsala rekommenderas. Arbetet bör ledas av en för uppdraget anställd

projektledare, som tar fram en plan med prioriterade målgrupper, insatsområden, ansvarsfördelning, finansiering och organisation.

Utifrån förstudiens rekommendationer avsatte Region Kronobergs kulturnämnd 1 000 000 kronor årligen under tre år (2019–2021), med uppdraget att det skulle utmytna i en plan med aktiviteter för kunskapsuppbyggnad inom hälso- och sjukvården, system med kulturombud och pilotprojekt. Två uppdragsledare tillsattes, på vardera 25 procent, en referensgrupp skapades, pilotprojekt initierades och arbetet med dialog om kultur och hälsa tog sin början.

Planen *Mening, motivation och livskraft* (2021), som tagits fram av uppdragsledarna, innehåller en fördjupning i möjliga vägar framåt. Den innehåller förslag på arbetsmetoder, målgrupper, pilotprojekt och rekommendationer för organiseringen av arbetet. Inledningsvis pekas på ett antal relevanta upptäckter: Det finns gott om evidens, men också tveksamheter och förutfattade meningar – kunskapsuppbyggnad krävs. Det finns eldsjälar som vill arbeta med området men kompetens saknas, både inom hälso- och sjukvården och kulturområdet, för ett effektivt nyttjande. De identifierar en trend nationellt att arbeta mer tvärvetenskapligt och att sammanlänka områden som berör hälsa, humaniora och medicin inom hälso- och sjukvård samt en omställning till en mer personcentrerad vård där hela människans behov beaktas i större utsträckning (fysiska, psykiska, sociala och andliga).

För det fortsatta arbetet rekommenderas att bygga en solid organisation med tydliga roller och ansvarsfördelning, som innehåller en processledarfunktion och har representanter från alla intressenter samt att fastställa en verksamhetsbudget. Denna presenteras i tre olika nivåer, men ett minimikrav är att den täcker kostnader för processledning, aktiviteter och projekt. Vidare rekommenderas ett utforskande arbetssätt och ett stabilt utvecklingstempo, där dokumentation och uppföljning är viktigt, liksom möjlighet till dialog och reflektion.

Perioden med uppstart av pilotprojekt sammanföll med pandemin 2020, något som gjorde att flera pilotprojekt dessvärre ej kunde genomföras. Planen blev trots detta mycket väl emottagen, men arbetet med att genomföra den är för närvarande satt på paus. Huvudorsaken anges vara att Region Kronoberg befinner sig i en stor omställning till *nära vård* och valt att satsa merparten av tid och resurser på detta de närmaste åren.

Region Skåne

Region Skåne har utvecklat området sedan 2003. *Skånemodellen* bygger på kunskapsspridning, nätverksbyggande och stöd till verksamheter och projekt. Huvudsakliga målgrupper har hittills varit barn- och ungdomssjukvård, psykiatri och äldreomsorg.

En strategi och handlingsplan inom området har antagits av kulturnämnden och hälso- och sjukvårdsnämnden som tillsammans ansvarar för genomförandet. Som ett resultat av nämndernas fördjupade samarbete har en gemensam tjänst med forskarkompetens inrättats. Tjänsten är gemensamt finansierad och är placerad vid Kompetenscentrum för primärvård i Skåne (KCP). En strategisk grupp har inrättats som ett led i att skapa förutsättningar för ökad samverkan mellan nämnderna och består av personer med utvecklingsansvar inom berörda områden.

Region Skåne har också i samarbete med Aalborg Universitet i Danmark skapat en forskningsbaserad utvärderingsguide för konst- och kulturaktiviteter inom hälso- och socialsektorn som riktar sig till yrkesverksamma som arbetar med kultur- och hälsoprojekt. Den ska vara ett stöd i utvärderingen och metodutvecklingen. Sociologiska institutionen vid Lunds universitet har i uppdrag att utifrån en årlig kulturvaneundersökning analysera kopplingen mellan kulturvanor och välmående.

Region Jönköping

Region Jönköping har två anställda samordnare för området Kultur för hälsa/ Kultur i vården som arbetar med att etablera och utveckla verksamhet inom hälso- och sjukvården och med länets kommuner. De är folkhälsovetare respektive sjuk-sköterska med bakgrund som musikerapeut inom psykiatri. Att de är förankrade både inom folkhälsoområdet och hälso- och sjukvården ses som en viktig framgångsfaktor. Man använder sig av Kulturunderstödd rehabilitering i samarbete med vårdenhet, arbetsplats, Arbetsförmedling och Försäkringskassa. Sektion Folkhälsa bevakar ny forskning och implementerar i verksamheten. Kultur i vården-verksamheterna ses som en del av den personcentrerade vården.

En regional styrgrupp består av chefsrepresentation från kommuner, hälso- och sjukvård, frivilligorganisationer, specialist- och primärvård och kulturlivet. Styrgruppen rapporterar löpande direkt till regiondirektören. En sektoröverskridande styrgrupp som känner ägarskap för arbetet beskrivs som mycket positivt och som en viktig framgångsfaktor.

Region Blekinge

Region Blekinge genomför projektet *Hållbar personlig utveckling* som syftar till rehabilitering genom kultur och personcentrerad coachning för unga vuxna med psykisk ohälsa, eller som av andra orsaker befinner sig långt från arbete, studier eller sysselsättning. Arbetet innehåller gemensam finansiering och samverkan mellan myndigheterna. Inom ramen för verksamheten får nyckelpersoner inom vården och omsorgen kompetensutveckling inom bland annat välbefinnande-

coachning där kultur ingår. Minskat utanförskap, stärkt psykisk hälsa och ökad grad av egenförsörjning är några av målen med projektet.

Region Stockholm

Inom Region Stockholm har man valt att inrätta ett *Kompetenscentrum för kultur och hälsa* som arbetar på uppdrag av kulturnämnden och hälso- och sjukvårdsnämnden. De sprider information och stimulerar samarbeten mellan vård och omsorg, kultur och forskning, med syftet är att lyfta konst och kultur som ett komplement till länets vård och omsorg. De fördelar även projektstöd till kulturaktörer för kultur och hälsa-projekt.

(För en övergripande nationell överblick se Kulturrådets rapport *Nationell översyn av kultur och hälsa*, 2018).

Diskussion

Gemensamt för flera av regionerna som framgångsrikt utvecklat området kultur och hälsa är att de skapat en organisation med tydliga uppdrag och mandat, samt att de under flera år avsatt resurser för att starta upp arbetet. Att en eller flera personer i sin tjänst/tjänster huvudsakligen arbetar med området verkar vara en viktig framgångsfaktor, liksom att utförligt analysera och göra en noggrann bedömning var i organisationen uppdraget bör ligga för bästa resultat. I exempelvis Kronoberg har utvecklingsledarna i uppstartsfasen arbetat direkt under regiondirektören och i Jönköping har man valt att placera de två anställda på Folkhälsosektionen.

Det skiljer sig åt i vilken utsträckning regioner fokuserar på kultur i vården eller kultur och hälsa i ett vidare perspektiv som innefattar folkhälsan och de hälsofrämjande effekterna av en ökad och mer jämlik tillgång till kultur. Men oavsett vilket av dessa fokus man väljer är det tydligt att en solid organisation, tydliga mandat, roller och ansvarsfördelning, resurser i form av medel för pilotprojekt samt en process- eller projektledarfunktion är en förutsättning för ett lyckat arbete. Inte minst på grund av områdets tvärsektionella karaktär krävs både tid och resurser för utvecklad samverkan och samordning mellan många olika intressenter. En kulturförvaltning kan inte ensam bära frågan.

I dialog med representanter för hälso- och sjukvården i Värmland har ett inspel varit att en eventuell utveckling av kultur och hälsa-området behöver vara ett stöd för hälso- och sjukvården och ej upplevas som en belastning. Man upplever att det tidigare kommit direktiv om att använda kultur i vården från politiken, men att det saknats stöd från högre chefer och ibland funnits en bristande förståelse för vårdens förutsättningar. Något som visar hur viktigt det är med ett grundligt förarbete med involvering av alla berörda och inte minst chefer. Här är kunskapsbyggande, kompetensutveckling, nätverksarbete, omvärldsbevakning och metodutveckling centralt.

Något som tas upp i Region Kronobergs plan och som även framkommit i interna diskussioner inom Region Värmland är att det kan finnas ett allmänt motstånd och en skepsis inom hälso- och sjukvården när det gäller kultur i vården. Här kan det finnas skillnader beroende på om man talar om kultur som hälsofrämjande, förebyggande, behandlande eller rehabiliterande. Det behövs mer praktik och metodutveckling inom området, men som redovisats ovan finns det tillräckligt med evidens och beprövad erfarenhet för att starta och utveckla området. En framtida samverkan med Karlstads universitet skulle ytterligare kunna bidra till kunskapsuppbyggnad och metodutveckling inom området.

Region Värmlands kulturavdelning har i flera projekt haft ett tydligt kultur och hälsaperspektiv och är en resurs i ett framtida arbete. I avdelningens uppdrag ingår att arbeta med främjande och utveckling av kulturen i Värmland och möjliggöra för professionella kulturskapare. Erfarenhet, kompetens och stora kontaktnät möjliggör en rådgivande, sammankopplande och stöttande roll. Avdelningens arbete finansieras till en del av statsbidrag inom kultursamverkansmodellen. Även Region Värmlands konstenhet har en viktig roll i arbetet.

Kultur kopplad till hälsofrämjande och förebyggande arbete, både på individ-, grupp, och befolkningsnivå, skulle i högre grad kunna utvecklas i dialog och samverkan med folkhälsan. I samtal med företrädare från Region Värmlands folkhälsoenhet betonas vikten av att kulturupplevelser finns tillgängliga för alla, ur ett folkhälsoperspektiv. Både att det finns fysiskt tillgängligt och att det tilltalar flera olika grupper. På befolkningsnivå handlar kultur också om de normer och värderingar som omger oss, om de är inkluderande och främjande eller diskriminerande och uteslutande.

Möjliga vägar framåt

Fortsatt arbete på nuvarande nivå

Region Värmlands kulturavdelning har i dagsläget ett övergripande, strategiskt uppdrag att bevaka området kultur och hälsa, något som ingår i kulturstrategiens tjänst med ca 5–10 %. I det ryms omvärldsbevakning, nätverksträffar och årligt deltagande i den nationella kultur och hälsa-konferensen samt satsningar i form av exempelvis ett seminarium/konferens cirka vartannat år. Utöver det kan även bidragsgivningen fungera som ett verktyg för genomförande av insatser inom området, både i form av kulturbidrag för projekt och arrangemang samt i form av särskilda utlysningar som nämnden beslutar om, som exempelvis stödet för att motverka ofrivillig ensamhet.

En möjlighet är att fortsätta bevaka området i den omfattningen. Om kultur och hälsa-arbetet ska utvecklas utöver detta behövs dock en utökning av tid och resurser för området. Nedan illustreras hur ett sådant arbete skulle kunna se ut.

Utvecklingsarbete utifrån en ambitionshöjning

Utgångspunkter

- Att det tas ett tydligt beslut om att regionen ska arbeta med området kultur och hälsa/kultur i vården. Beslutet berör både kultur- och bildningsnämnden och hälso- och sjukvårdsnämnden och arbetet bör ske i samverkan mellan dessa nämnder.
- Att anslå medel som inledningsvis täcker kostnader för processledning, kunskapsinsatser och pilotprojekt, förslagsvis under en flerårsperiod.
- Att utse en processledare för att leda arbetet. Denne bildar även en arbetsgrupp som stöd, med representanter från olika interna och externa intressenter.

Förslag på arbetssätt

Utse en **processledare** som är spindeln i nätet. Denna behöver ha en placering i organisationen och ett ansvar och mandat som möjliggör ett övergripande arbete, handlingsutrymme och gör det möjligt att röra sig genom alla delar av organisationen.

I rollen som processledare ingår att skapa sig en bred förståelse och kunskap inom området, att arbeta med kunskapsuppbyggnad inom organisationen, kartläggning, bygga relationer och nätverk, granska forskningsunderlag och ta del av andras exempel, initiera samarbeten, pilotprojekt med mera. Processledaren leder arbetet med kompetensförsörjning och kompetensutveckling.

Processledaren föreslås i ett tidigt skede bilda en **arbetsgrupp** med representanter från förslagsvis olika verksamheter inom Region Värmlands hälso- och sjukvård, kulturavdelning, konstenhet, folkhälso- och samhällsmedicin, regional utveckling etcetera, Karlstads universitet samt representanter för kultursektorn och i en

förlängning eventuellt kommunerna. Det är angeläget att representanterna har mandat och handlingsutrymme att göra åtaganden för sina respektive verksamheter.

Processledare och arbetsgrupp föreslås fastställa tydliga roller och ansvarsområden, undersöka arbetsformer och metoder, inleda dialoger om samarbete, ta fram konkreta idéer på aktiviteter och pilotprojekt och starta upp dem, dokumentera aktiviteter och skapa utrymme för reflektion med mera. Tillsammans föreslås processledaren och arbetsgruppen ta fram en **handlingsplan** med tydlig ambition och riktning framåt.

Processledaren och arbetsgruppen bör ta tillvara möjligheterna till bred samverkan med bland annat professionella kulturverksamheter och kulturskapare, civilsamhället, kommunerna och Karlstads universitet samt internt inom Region Värmland. Viktiga inslag är kunskapsutbyte, kompetensutveckling, nätverksarbete, omvärldsbevakning och metodutveckling.

Processledaren föreslås inspirera till, initiera och vara ett stöd i att utveckla och genomföra **pilotprojekt** inom verksamheter med intresse och förutsättningar. Processledarens roll kan vara att ta fram exempel på liknande, lyckade projekt i andra regioner, se över forskning och evidens, metodutveckling, involvera samarbetspartners etcetera, för att i möjligast mån vara en resurs för den berörda verksamheten i projektets alla steg – från start till utvärdering.

Pilotprojekten är ett första steg för att kunna testa och utvärdera nya arbetssätt, men på sikt föreslås lyckade projekt integreras i verksamheterna, för att inte stanna vid just tillfälliga projekt. En bra struktur som stödjer arbetet över tid behöver tas fram. Utvärdering och uppföljning är en central del för att skapa en varaktig och hållbar organisering av området.

Referenser

- Bojner Horwitz (2014). *Kulturhälsoboxen*. Stockholm: Gothia Kompetens AB
- Bojner Horwitz, Grape Viding, Rydwick, & Huss, (2017). *Arts as an ecological method to enhance quality of work experience of healthcare staff: a phenomenological-hermeneutic study*. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, 12 (1).
- Fancourt, Daisy & Finn, Saoirse (2019). *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2019 (Health Evidence Network (HEN) synthesis report 67).
- Folkhälsomyndigheten (2021). *Nationella folkhälsomål och målområden*. [2021-05-17] <https://www.folkhalsomyndigheten.se/en-god-och-jamlik-halsa-pa-alla-nivaer/tema-folkhalsa-lokalt-och-regionalt-stod/vad-styr-folkhalsopolitiken/nationella-mal-och-malomraden/>
- Folkhälsomyndigheten (2020). *Statistik psykisk hälsa*. [2020-09-23] <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/psykisk-halsa-och-suicidprevention/statistik-psykisk-halsa/>
- Försäkringskassan (2020) *Ohälsomått*. [2020-09-24] <https://www.forsakringskassan.se/statistik/sjuk/ohalsomatt>
- Grape Viding, C., Wikström, B., Ekman, R., Hasson, D., Theorell, T. (2010). *Comparison between choir singing and group discussion in irritable bowel syndrome patients over one year: saliva testosterone increases in new choir singers..* *Psychotherapy and Psychosomatics*, 79 (3): 196-8
- Grape Viding, C., Osika, W., Theorell, T., Kowalski, J., Hallqvist, J. et al. (2015). *The Culture palette: a randomized intervention study for women with burnout symptoms in Sweden*. *British Journal of Medical Practitioners*, 8(2)
- Jensen, Anita & Torrissen, Wenche (red.) (2019). *Nordic Journal Of Arts, Culture And Health. No 1, Vol 1*. Trondheim: Scandinavian University Press
- Jensen, Anita & Torrissen, Wenche (red.) (2020). *Nordic Journal Of Arts, Culture And Health. No 1, Vol 2*. Trondheim: Scandinavian University Press
- KLYS (2020). *Våra ord och begrepp – kulturens egenvärde*. [2020-09-28] <http://www.klys.se/vara-ord-och-begrepp/#kulturens-egenv-rde>
- Kulturradet.se *Kulturpolitiska mål* [2020-08-11] <https://www.kulturradet.se/om-oss/sa-arbetar-vi/kulturpolitiska-mal/>
- Kulturrådet (2018). *Nationell översyn Kultur och hälsa*. Stockholm: Kulturrådet.
- Parliamentary Group on Arts, Health and Wellbeing (2017). *Creative Health: The Arts for Health and Wellbeing, 2nd edition*. Storbritannien: Parliamentary Group on Arts, Health and Wellbeing

Regeringen.se. *Agenda 2030*. [2020-08-11] <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/>

Region Kronoberg (2018). *Kulturens läkande kraft i Kronoberg*.

Region Kronoberg (2021). *Mening, motivation och livskraft*.

Region Skåne (2015). *Region Skånes handlingsplan för kultur och hälsa 2015–2020*.

Region Skåne (2015). *Region Skånes strategi för kultur och hälsa 2015–2020*.

Region Värmland (2021) *Region Värmlands folkhälsostategiska plan. År 2022–2030*

Region Värmland (2019). *Nämndplan 2020. Kultur och bildningsnämnden*.

Region Värmland (2020). *Nämndplan 2021. Kultur och bildningsnämnden*.

Region Värmland (2019). *Rapport Kultur och hälsa – Bidrag till projekt inom kultur, hälsa och rehabilitering 2015–2018*.

Region Värmland (2019). *Regionplan – Regionplan 2020 och flerårsplan 2020–2022*. RS/190 353

Region Värmland (2016). *Värmlands kulturplan 2017–2020*.

Region Värmland (2021). *Värmlands kulturplan 2022–2025*.

Region Värmland (2021). *Värmlandsstrategin 2040*.

Romanus, Ragnhild (red.) (2010). *Forskning om kultur och hälsa*. Stockholm: Vetenskapsrådet

Sigurdson, Ola (red.) (2014) *Kultur och hälsa – ett vidgat perspektiv*. Göteborg: LIR.Skrifter, Göteborgs universitet

Sigurdson, Ola & Sjölander, Annica (red.) (2016) *Kultur och hälsa i praktiken*. Göteborg: LIR.Skrifter, Göteborgs universitet

Statens Folkhälsoinstitut (2010). *Folkhälsopolitisk rapport 2010 – Framtidens folkhälsa – allas ansvar*. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut

The Cultural Brain Initiative [2021-11-10] [Hem - Den Kulturella Hjärnan \(kulturellahjarnan.se\)](https://www.kulturellahjarnan.se/).